CİLT/VOLUME: 2 • SAYI/ISSUE: 1 • BAHAR/SPRING 2015
ISSN: 2148-6743 • E-ISSN: 2529-0045

MARMARA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

MARMARA JOURNAL OF TURKOLOGY

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Marmara University Journal of Turkology

6 Aylık Hakemli Dergi / Biannual Peer-Reviewed Academic Journal
ISSN: 2148-6743 • E-ISSN: 2529-0045
Yıl / Year: Bahar / Spring 2015, Cilt-Volume: II / Sayı-Issue: 1

Derginin Kurucusu / Founder of the Journal
Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner
Prof. Dr. Mehmet Emin ARAT (Rektör / Rector)

Derginin İmtiyaz Sahibi / Grantee of the Journal
Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Adına / On behalf of Marmara University, Institute of Turkic Studies Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK

Editör / Editor
Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Erhan AFYONCU, Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK, Doç. Dr. Bülent BAKAR, Prof. Dr. F. Sema BARUTÇU ÖZÖNDER, Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU, Prof. Dr. Sebahat DENİZ, Doç. Dr. Özlem DENİZ YILMAZ, Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN, Prof. Dr. Harun DUMAN, Prof. Dr. Vahdettin ENGİN, Yrd. Doç. Dr. Mehdi GENCELİ, Prof. Dr. Nurten GÜNAL, Prof. Dr. Muhammed GÜR, Prof. Dr. Emine GÜRSOY NASKALİ, Doç. Dr. Davut HUT, Prof. Dr. Hamza KANDUR, Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE, Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN, Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU, Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER, Prof. Dr. Osman G. ÖZGÜDENLİ, Yrd. Doç. Dr. Göksel ÖZTÜRK, Doç. Dr. Erdal ŞAHİN, Dr. Liaisan ŞAHİN, Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİ, Prof. Dr. Ömer ZÜLFE

Danışma Kurulu / Advisory Board
Dr. Çiğdem BALIM, Prof. Dr. Orhan BİLGİN, Prof. Dr. Evá Judit CSÁKI, Prof. Dr. Nadir DEVLET, Prof. Dr. İnci ENGİNÜN, Prof. Dr. İsmail E. ERÜNSAL, Prof. Dr. Semavi EYİCE, Dr. Mehmet GENÇ, Prof. Dr. Peter B. GOLDEN, Prof. Dr. Sancar GULAMOV, Prof. Dr. Viktor G. GUZEV, Dr. Fahri HACILAR, Prof. Dr. Tooru HAYASHI, Prof. Dr. Darhan HIDIRALİ, Prof. Dr. Mücteba İLGÜREL, Prof. Dr. A. Emel KEFELİ, Prof. Dr. Kadıralı KONKOBAYEV, Prof. Dr. Emine GÜRSOY NASKALİ, Prof. Dr. Klaus RÖHRBORN, Prof. Dr. István VÁSÁRY, Prof. Dr. Dimitriy VASILYEV, Prof. Dr. Mirfatih ZEKİYEV

Makale Düzenleme / Editing Articles
Sezin Seda ALTUN, Dursaliye ÇAĞLAR, Mustafa DERE, Emine TEMEL

İletişim Bilgileri
Adres – Address : Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü, Göztepe Yerleşkesi, 34722 Kadıköy / İSTANBUL
Tel – Phone : 0216 345 60 69
Faks – Fax : 0216 336 95 91
Web : http://turkiyat.marmara.edu.tr/
E-Dergi : e-dergi.marmara.edu.tr
E-Posta : mutad@marmara.edu.tr

Yayınevi: Marmara Üniversitesi Yayınevi
Göztepe Kampüsü, Kadıköy 34722 İstanbul
Tel.: +90 216 348 43 79, **Faks:** +90 216 348 43 79
E-posta: yayinevi@marmara.edu.tr

Baskı · Printing Press: Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Işık San Sit. No:19/C 102
Topkapı / İstanbul
Tel.: 0212 483 47 91 **Sertifika No:**11964

MARMARA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün hakemli akademik yayınıdır. Altı ayda bir yayınlanır. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve ifade değişikliklerini yapma hakkını saklı tutar. Dergiden yapılan alıntılarda kaynak göstermek mecburidir.

MARMARA UNIVERSITY JOURNAL OF TURKOLOGY is a peer-reviewed academic journal of Marmara University, Institute of Turkic Studies. The journal is a biannual publication. All the views and opinions expressed in the articles are those of the authors and they do not necessarily reflect the views or opinions of the editor, the editorial board, or the publisher. The editorial board reserves the right to make necessary changes in spelling and phrase without changing content. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

İçindekiler / Contents

MAKALELER

Osmanlı Şiirinde *Tîġ-ı Ġamġam* Tabiri / *Tîġ-ı Ġamġam* Phrase in Ottoman Poetry
Ömer Zülfe 1-8

İngiliz Büyükelçinin Gözünden I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda Osmanlı Devleti'nin İçinde Bulunduğu Durum / The Ottoman Empire in the Road to World War I According to the Witness of the British Ambassador
Meral Balcı 9-35

Türk Basınında Katyn Olayı: İkinci Dünya Savaşı'nda Kayıp Polonyalı Subaylar / Katyn Event in Turkish Press Lost Polish Officers During 2nd World War
Bülent Bakar 37-60

Müşterek Doğu Türkçesi İmlasıyla Yazılmış Arap Harfli Metinlerin Çağdaş Lehçelere Uyarlanarak Okunması Meselesi ve Kırgız Akın Maldıbay Borzu Uulu'nun "Kıssa-i Semetey Bu Turur" Örneği / Problem of Reading Text Written According to the Common Eastern Turkic Grammer Rules as Contemporary Turkic Languages and the Case of "Kıssa-i Semetey Bu Turur" by Kirghiz Bard
Göksel Öztürk 61-71

Pyotr Simon Pallas'in *Sravnitelniye Slovari Vseh Yazikov i Nareçiy Sobranniye Desnitseyu Vsevisoçayşey Osobi* (İmparatoriçe Hazretlerinin Kendi Eliyle Topladığı Bütün Dil ve Lehçelerin Karşılaştırmalı Sözlükleri) Adlı Eserinde Türk Lehçeleri ve Ağızları / Turkic Languages and Dialects in *Sravnitelnye Slovari Vsekh Iazykov i Narechii Sobrannye Desnitselu Vsevysochaishei Osoby* by Peter Simon Pallas
Erdal Şahin 73-85

Kırım Karaycası Üzerine / On the Crimean Karaim
Abdulkadir Öztürk 87-93

İsmail Gaspıralı Fenomeni / Ismail Gasprinski Phenomenon
Bahadır Kerimov 95-102

Reşad Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi* / Reşad Ekrem Koçu's *İstanbul Ansiklopedisi*
Hasan Ulucutsoy 103-125

Samet Ağaoğlu'nun "Ahmet Sâi'nin Korkusu" Hikâyesi Üzerine Bir İçerik İncelemesi / A Content Analysis on Samet Ağaoğlu's Story "Ahmet Sâi'nin Korkusu"
Mustafa Dere 127-139

Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi • Cilt 11, Sayı 1, Bahar 2015, ISSN: 2148-6743, ss. 9-35
DOI: 10.16985/MTAD.2015118784

İNGİLİZ BÜYÜKELÇİNİN GÖZÜNDEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN YOLDA OSMANLI DEVLETİ'NİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM

Meral BALCI*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesi, parçalanmasını hızlandırmıştır. Diğer yandan Osmanlı İmparatorluğunun topraklarıyla ilgili emelleri olan İngiltere, Osmanlı'nın savaşa katılmayıp tarafsız kalması için çaba göstermiştir. Bu bağlamda bu çalışmada, Osmanlı'yı istemeden de olsa savaşa sürükleyen olaylar, İngiliz bakış açısı da dâhil edilerek incelenmiştir.

Bu makale, Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmiş olduğu yılda, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçi'nin savaşın başlamasından kısa bir süre önce yazmış olduğu ekteki rapora[1] dayanmaktadır. Bu raporda, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsız kalması ve savaşa girmemesi için elçinin sarf ettiği çabalar ve yaptığı görüşmeler anlatılmıştır. Buna ilaveten, Osmanlı Hükümetininin verdiği tepkiler ve aynı dönemde İstanbul'daki siyasi ortama da değinilmektedir. Büyükelçinin Dışişleri Bakanı'na göndermiş olduğu bu raporda, Osmanlı'nın savaşa girmesi için nasıl hem içten hem de dıştan baskı altında kaldığından bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Louis Mallet, İngiliz, Britanya İmparatorluğu, Büyükelçi, Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı

THE OTTOMAN EMPIRE IN THE ROAD TO WORLD WAR I ACCORDING TO THE WITNESS OF THE BRITISH AMBASSADOR

Abstract

The Ottoman Empire's participation in the war accelerated its break-up. On the other hand, The British Empire, who had some secret demands for The Ottoman Empire's lands made an effort to keep the Ottoman neutral. In this context, the events leading to The Ottoman Empire's participation in the war was studied including the British point of view, even The Ottoman was reluctant to participate.

* Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, mbalci@marmara.edu.tr

1 http://schoollibrary.com/wplbn0000368900-despatch-from-his-majesty-s-ambassador-at-constantinople-summarising-events-leading-up-to-ruptu-by-great-britain--foreign-office.aspx?&trail=collection&words (Great Britain, Foreign Office, *Events leading rupture of Relations With Turkey* (PDF eBook).

This article is based on the attached report, which was written by the British ambassador in Porte. It was sent to Ministry just before the World War I broke out. In this report, the ambassador's attempts to keep Porte neutral and his efforts in keeping The Ottoman Empire away from participating the war were told. In addition to these, the responses given by the Ottoman Empire and the political environment in Porte in the same period were analyzed. In the report, which was sent to the Foreign Minister by the ambassador, how the Ottoman Empire was under pressure from the inside and outside of the country.

Keywords: Louis Mallet, British, The British Empire, Ambassador, The Ottoman Empire, The World War I

Louis Mallet'in İstanbul Büyükelçiliği Görevine Atandığı Dönem

1913 yılı, Osmanlı İmparatorluğu için 1. Dünya Savaşı'nda safını belirlemesi için gelişen olaylara giden yolun en önemli taşlarının döşendiği yıl olmuştur. Ordu ve bazı devlet işlerinin ıslahı yapılmıştır. Osmanlı, kara ordusunda Almanya[2], bahriyede İngilizler, Maliye ve gümrük işlerinde Fransızlarla teknik işbirliği yürütülüyordu. Böylelikle, tamamen tek bir ülkeyle ikili ilişki kurmayıp ileride farklı cephelerde savaşabileceği ülkelerle de arasını iyi tutmaya gayret etmiştir. Diğer yandan Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı ülkesi üzerinde birbiriyle çatışan Almanya ve İngiltere'nin uzlaşması için çalışılmasının gerektiğini söylemiştir.[3]

Bu arada artan Alman etkisi, özellikle Alman komutan Liman Von Sanders'e fiilen komutanlık verilmesi, Rusya'yı rahatsız etmiş, Fransa da Rusya'yı desteklemiş ve Rusya'nın Osmanlı'yı bu karardan vazgeçirmesi için İstanbul'a savaş gemisi yollamasını önermiştir.[4] Bu durum, Rusya-Almanya arasında gerginliğe sebep olmuştur. Bunun üzerine Ocak 1914'te Liman Von Sanders görevinden alınarak ordu müfettişliğine getirilmiştir. Osmanlı ordusunda bir Alman generalin göreve getirilmesinin uluslararası sorun haline getirilmesi hem Osmanlı-Alman yakınlaşmasının İngiltere-Fransa-Rusya için ne kadar istenmeyen durum olduğunu hem de bu ülkeler arasında bir ittifak ve beraber hareket etme konusunda uzlaşının sağlanmış olduğunu göstermektedir. Fransa, 1914 Haziranında Cemal Paşa tarafından yapılan ittifak önerisini Rusya'nın onayı olursa kabul edeceğini söylemiştir.[5] Rusya'nın Osmanlı'ya karşı daha ileri seviyede tepki koyması, İngiltere'nin de gayretleriyle önlenmiştir.[6] Osmanlı'nın tüm bu ülkelerle işbirliğinde bulunma çabalarına karşın, İngiliz-Fransız-Rus üçlüsünün Osmanlı'ya yaklaşımları, Osmanlı'yı alternatifsiz bırakarak ittifak devletlerine yöneltmiştir.[7]

---

2 Osmanlı ordusunun Almanlar tarafından ıslah edilme fikri III. Selim zamanına kadar gitmektedir. Padişah, Osmanlı topçu birliklerini Alman uzmanlara denetletmiş, II. Mahmud da bu yolu izlemiştir. (İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Alkım Yay., İstanbul 2005, s. 90.)

3 Sidney Bradshaw Fay, *The Origins of the World War*, Vol. 1, Mac Millan, New York 1950, s. 504; Ömer Kürkçüoğlu, *Türk- İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara 1978, s.34.

4 Fay, *a.g.e.* s. 522

5 Durmuş Yalçın ve Diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I.,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 74.

6 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995,* Alkım Yay., Ankara,14. baskı, s. 102.

7 Heyet, *Türkiye CumhuriyetiTarihi I,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2005, s.73-79.

Bununla birlikte Almanya etkisinde olmasına rağmen Osmanlı, İngiltere ile 1913 ve 1914 yıllarında Fırat ve Dicle üzerinde taşımacılık ve Arap Yarımadası'nda sınır düzenleme anlaşmaları yaparak İngiltere ile ilişkileri düzeltmeye çalışmıştır.[8] Ancak dönemin Denizcilik Bakanı Churchill, 29 Temmuz 1914'te, Osmanlı'nın 1911'de ısmarlamış olduğu iki drednota[9] el koyma sürecini başlatmış, süregelen savaşta parası (3 milyon sterlin) ödenmiş olmasına rağmen Osmanlı'nın elinde bu tür bir gücün bulunmasını istememiştir.[10] İstanbul, hukuksuz olarak nitelediği bu el koymayı protesto edip ödedikleri paraya ilaveten 1 milyon sterlin tazminat istemiştir. Bu öneri kabul görmediği gibi Churchill'in Osmanlı'ya karşı hakarete varan tavırları zaten sallantıda olan İngiliz-Osmanlı münasebetlerinde bir kırılmaya yol açmıştır.

Diğer yandan İngiltere, Almanya'nın tarafsız kabul edilen Belçika topraklarına girmesi üzerine[11] Ağustos 1914'te Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Savaş başladıktan sonra Almanya, Osmanlıyla bir savunma antlaşması yapmıştır.[12] Yıllarca "dostane ilişkiler" kurmaya çalıştığı İngiltere de petrol ve kömür kaynaklarına sahip toprakları elinde tutan Osmanlı'yı yalnız bırakmıştır.[13] Osmanlı'nın Almanya tarafına geçmesinin intihar olacağına inanan İngiltere, Osmanlı'nın seçeneksiz kaldığını düşünerek Osmanlı için herhangi bir özveride bulunmaya gerek duymamıştır. Savaşın ilerleyen günlerinde, İngiltere'nin sebep olduğu bu boşluğu Almanya dolduracaktır.[14] İşte bu dönemde, İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Gerard A. Lowther[15] istifa etmiş yerine Sir Louis Mallet atanmıştır. Bu atama İstanbul'da, İngiliz Hükümetinin bir dostluk nişanesi olarak yorumlanmıştır.[16]

Louis Mallet Kimdir?

İngiliz Hükümeti, 16 Haziran 1913'te İstanbul Büyükelçisi Sir Gerard A. Lowther'in istifası üzerine Sir Louis Mallet'i Büyükelçi olarak atamıştır. Mallet, Whitehall'a (İngiliz Hükümeti'ne)

---

8 Ali Satan, *100 Soruda 1. Dünya Savaşı*, Rumuz Yay., İstanbul 2014, s. 20.

9 20. yy. başlarında kullanılan zırhlı savaş gemisi.

10 Serhat Güvenç, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yolda Osmanlıların Drednot Düşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009, s.121-22; Güvenç, *Drednot Ateşi ve Osmanlı Devleti - Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2005, s.78-79.

11 1839'da yapılan bir antlaşmayla Belçika'nın daima tarafsız kalacağı ilan edilmesine rağmen, Almanya ilk olarak yansız Belçika topraklarına girerek İngiliz hükümetine Almanya'ya karşı savaşa girmesi için geçerli bir neden vermiştir. (William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (çev. Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara 2008, s.692-693.)

12 Durmuş Yalçın ve Diğerleri, *a.g.e.*, s.75.

13 Satan, *a.g.e.*, s.19.

14 Güvenç, Almanya'nın bu niyetinin, Mallet tarafından şahsen gözlendiğini ve Londra'ya rapor edildiğini yazmıştır, şöyle ki 1914 Mayısında, Taşkışla tersanesinde çıkan bir yangına İstanbul'u ziyaret eden Alman savaş gemisi Goben'in mürettabatı da yardım etmiş, bu yardımda 3 Alman denizci ölmüştür. İstanbullular ölen Alman denizcilere ve dolayısıyla Almanlara büyük sempati duymuşlardır. Güvenç, *a.g.e.*, s.118.

15 Lowther , 1906'dan itibaren İstanbul'da İngiliz Elçiliği görevinde bulunmuş, 14 Haziran'da hastalığı sebebiyle istifa etmiş ve 1916 yılında ölmüştür.

16 Joseph Heller, "Sir Louis Mallet and the Ottoman Empire: The Road to War", *Middle Eastern Studies,* Taylor & Francis, Ltd., Vol. 12, No. 1 (Jan., 1976), s. 3.

yazdığı raporlarlarla[17] da dönemin koşullarını kendi bakış açısından anlatmıştır.

Bu görevlendirme, 13 yıl boyunca hiç dış görevde bulunmayan, Whitehall'da görev yapmış olan bir dışişleri görevlisi için oldukça önemli bir pozisyondur. Mallet, 1905-1906 yılları arasında Dışişleri Bakanı Edward Grey'in özel sekreterliğini yapmış, 1906-1907 arasında ise kıdemli memur olarak çalışmış, 1907-1913 döneminde ise Dışişleri Bakanlığı müsteşar yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Mallet'in bu yıllar arasında Doğu bölümünün başında olmasından dolayı Ortadoğu ile ilgili meseleler hakkında bilgi sahibi olması sebebiyle, üstleri tarafından bu atamanın "çok iyi bir seçim" olduğundan bahsedilmiştir. Mallet'in Osmanlı ile ilgili konulara aşina olduğunu 1913'teki görüş ve söylevlerinden de anlayabiliriz, Haziran 1913'te, Tevfik Paşa[18] İngiliz-Osmanlı ittifakı konusunu yeniden gündeme getirip Grey'e Türklerin 1911'de yapmış olduğu bu teklifi hatırlatmış, İtalya-Türkiye ilişkilerinin daha barışçıl olduğu zaman Grey'in bu öneriyi tartışmaya istekli olduğunu söylemiştir. İngiltere, Türkiye'nin teklifini bir kez daha reddetmiş, o sırada dışişlerinde çalışmakta olan Mallet, bu öneriye tamamen karşı çıkmıştır. Mallet, bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir: Osmanlıdan kalan toprakların bütünlüğünün sağlanması, İngiltere'nin lehinedir. Asya vilayetlerinin çıkar alanlarına bölünmelerinin kendilerine bir fayda sağlamayacağını aksine hem Akdeniz'deki güçler dengesinin hem de İngilizlerin Mısır, İran Körfezi ve Hindistan'daki durumunun ciddi şekilde etkileneceğini ve dolayısıyla Avrupa'ya savaş getirebileceğini belirtmiştir.[19] Aksakal'ın da belirttiği gibi Mallet, Türklerle ittifak değil işbirliği yapmayı önerip diğer büyük güçlerle birlikte Osmanlı'nın mali açıdan kontrol edilmesini istemiştir.[20]

Diğer yandan, Alman etkisinin yükselişe geçip, İngiliz nüfuzunun azaldığı İstanbul'da Jön Türkler, Mallet'in atanmasını İngiliz Hükümeti'nin bir dostluk göstergesi olarak algılamışlar, Mallet de istek ve ümit dolu olarak Dışişleri Bakanı Grey'e Türkiye'de bu türlü algılanmasının avantajını sonuna kadar kullanacağının sözünü vermiştir. Mallet'in en büyük hatasının da tam bu noktada Osmanlı üzerindeki Alman nüfuzundan yanlış sonuçlar çıkarmak olduğu, bu üstünlüğün farkında olmasına rağmen Türklere karşı taktiklerini değiştirip Jön Türklere sempatiyle yaklaşmaları durumunda Rusların en az Almanlar kadar bir üstünlük elde edeceklerine acemice inandığı da söyleniyor. Yine Heller'in makalesinde Mallet'in Osmanlı'yı büyük güçlerin rekabetinden uzak tutmak gerektiğini ve bunun için ona manevî destek verilmesini de teklif ettiği yazılıyor.[21]

---

17 Louis Mallet'in Dışişleri Bakanı Edward Grey'e yazdığı 20 Kasım 1914 tarihli rapor, (çev. Meral Balcı), bkz. EK. (Miscellaneous. No. 14 (1914) Despatch, Summarizing Events Leading Up To Rupture Of Relations With Turkey And Reply Theroto; 13 (1914)": Cd. 7628. London: Printed Under The Authority Of His Majesty's Stationery Office.)

18 Osmanlı'nın son sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa, 1911-1914 arasında Osmanlı'nın İngiltere Elçisi olarak görev yapmıştır.

19 Feroz Ahmad, "Great Britain's Relations with the Young Turks 1908–1914", *Middle Eastern Studies*, Taylor & Francis, Ltd., Vol. 2, No. 4, July 1966, s. 321-22.

20 Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2010, s.87; Mustafa Aksakal, *The Ottoman Road to War in 1914*, Cambridge University Press, New York 2008, s.77.

21 Heller, *a.g.m.,* s.3-4.

1914 Haziranına kadar Mallet görevi icabı, Almanya ile birlikte Osmanlı'yla da ilişkileri iyi tutmaya çalışmaktır. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile İngiltere'de inşa edilen Osmanlı zırhlı gemilerinin İngilizler tarafından alıkonulması sırasında izinde olan Mallet, savaşın başlamasından 3 hafta sonra görevine dönebilmiştir. Dışişleri bakanı Grey, İngilizlerin bu gemileri tutmasının Avrupa'daki durumdan kaynaklandığını Osmanlı'ya anlatmaya çalışmış, hatta İngiltere'nin samimi üzüntülerini göstermek için Osmanlı'nın finansal kaybını telafi edeceklerine dair söz de vermiştir. Mallet ise Osmanlı gemilerinin İngiltere tarafından alıkonulmasının Osmanlı'nın tarafsızlığını engelleyeceğini düşünmüştür. Said Halim Paşa'nın, Osmanlı'nın tarafsız kalması için Mallet'in İngiltere'deki gemiler için vereceği güvencenin çok büyük faydası olacağını söylemesi üzerine Mallet de bu doğrultuda hem Londra'yı hem de İstanbul'u ikna etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte birkaç yıl sonra Mallet, Said Halim Paşa'nın kişisel samimiyetinden etkilenip "kandırıldığını" da itiraf etmiştir. Mallet, Osmanlı'nın tarafsızlığı için bu sefer Cemal Paşa'ya yönelmiş, Cemal Paşa da eğer Fransa ve İngiltere Osmanlı'yı Rusya'ya karşı korurlarsa, Alman nüfuzunun çökeceğine dair garanti vermiştir. Paşa ayrıca her bir itilaf gücüyle savunma anlaşması yapılması, kapitülasyonların kaldırılması ve el konulmuş Osmanlı gemilerinin derhal teslimini istemiştir. Mallet tüm bu isteklerin zafer kazanmış bir düşman tarafından yapılabilecek teklifler olduğunu düşünmüş ancak bu tarafsızlığın sağlanması için Rusya'ya karşı "gerçek" güvence verilmesinin gerekliliğini kabul ettirmeye çalışmıştır.[22] Mallet'e göre mevcut problemler, öncelikle İngilizlerin Osmanlı gemilerine hukuksuz olarak el koymasından ve ondan sonra gerçekleşen görüşmelerdeki Osmanlı'ya karşı takınılan tavırdan kaynaklanmıştır, bir diğer etken de İngilizlerin Goben gemisinin kaçmasını engellemekteki başarısızlıklarıdır.[23]

Osmanlı, Almanya tarafında savaşa katılınca da Mallet ve diğer müttefik elçileri İstanbul'u hemen terk etmek istediklerini söyleyerek pasaportlarını isteyip ülkelerine dönmüşler ve Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkileri kesilmiştir.[24]

Savaş boyunca Dışişleri Bakanlığı görevine devam eden Mallet, 1919 Paris

Barış Konferansı'na İngiliz delegesi olarak katılmış, 1920 yılında emekli olmuştur.

Louis Mallet'in Dış İşleri Bakanı Edward Grey'e yazmış olduğu 20 Kasım 1914 Tarihli Raporun Değerlendirilmesi

Louis Mallet'in Büyükelçi olarak geldiği İstanbul'da Osmanlı'nın kaçınılmaz bir şekilde savaşa sürüklenişini, bu sürecin önlenmesi için yaptığını iddia ettiği çalışmalarını ve gelişen olayların bir rapor halinde Dışişleri Bakanlı'ğına yazdığı "Türkiye ile İlişkilerin Kırılmasına Yol Açan Olayların Özeti" adlı iletide[25] günün koşullarını aşağıda olduğu gibi özetlemiştir.

22 Heller, *a.g.m.*, s. 7 - 10.

23 Heller, *a.g.m.*, s. 17.

24 Aksakal, *Harb-i Umumi….,* s.207; Aksakal, *The Ottoman Road…,* s.181.

25 Bkz. EK.

Mallet, Osmanlı'nın her ne kadar tarafsız kalacağını iddia etse de tutarlılık ve kararlılık gösteremediğini ve tamamen Almanların etkisinde olan Enver Paşa'nın başkomutanlığını yaptığı Osmanlı ordusunu savaşa sokacağını, bu sebeple seferberlik ilan ettiğini söylüyor. İşte bu koşullarda, Mallet, Fransız ve Rus meslektaşları ile birlikte o dönemdeki sadrazam ve bakanlara sürekli olarak Alman Hükümeti'nin savaş gemileri sebebiyle Türk Hükümeti'ne savaşa katılım için dayatma yapabileceklerini telkin ettiklerini ancak Sadrazam ve bakanların Enver Paşa'nın karşısında hiçbir kuvvetlerinin olmadığına inandığını açıklıyor.[26]

Sultanın, sadrazamın, bakanların çoğunun, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin büyük bir kısmının umutsuz bir maceraya karşı olduğu ve kabinedeki en güçlü sivil ve Komite liderlerinden biri dediği Talat Bey'in de orta yol bulmaya çalıştığı ama sonunda savaşa sebep olacak gizli anlaşmaya kesinlikle katıldığını ve bunun belgesinin elinde olduğunu söylüyor. Hatta Türk Hükümeti'nin kendini Almanların etkisinden kurtarıp özgür kılmak ya da ilerleyişi engellemek için herhangi bir çaba sarf etmediğini aksine Almanların başına buyruk tavırlarına kayıtsız kalıp müşfik bir tavır sergilediklerini ifade etmektedir. Almanların aynı zamanda güney sınırında da faaliyet gösterdiğini ve buradaki yöneticileri rüşvet ile kandırdıklarını, İngiliz Hint Birliği kıyafeti hazırlatıp onlar gibi görünüp faaliyet gösterdiklerini ileri sürmektedir. Bayur, Suriye, Filistin ve Mısır civarlarında İngilizlere karşı Osmanlı'nın hareketleri olduğunu ancak iki Alman gemisinin tayfalarının ülkelerine geri gönderilmeyeceği anlaşılınca, İngilizler' in de kışkırtıcı hareketlere başladığını yazmıştır.[27]

Basında da Alman nüfusu üzerinde durarak Alman ve Avusturya'nın başarıları mübalağalı bir şekilde verilmekte ve telgraf acentesi Alman propagandası yapıyor, İngiltere ve müttefikleri yalnızca Türkiye'nin değil tüm İslam âleminin düşmanı olarak itham ediliyor.

Mallet, Türkiye'yi savaşa dâhil etme arayışında bulunanların, oldukça donanımlı olmalarına ve desteklenmelerine rağmen bu kadar uzun zamandır bu emellerine ulaşamamalarını garipsemiştir.[28] Hatta Osmanlı'nın el konulan 2 gemisinin bile onu savaşa sokmaya zorlayamadığını, sadrazamın da tarafsızlık için samimi çaba harcadığından söz ederek, yine aynı düşüncedeki Maliye Nazırı'nın Berlin'den gelen talimat doğrultusunda istifaya zorlandığını belirtmektedir. Malet ayrıca Sadrazam Said Halim Paşa'nın İngiliz Hükümeti ile ilişkileri iyi tutma çabasında olduğunu da söylemektedir.[29]

Mallet, Almanların savaş zorlamalarının ekim ayı boyunca çok daha şiddetlendiği, yüksek

---

26 Sadrazam Said halim Paşa, savaş sonrası tutsak tutulduğu Malta'dan Lloyd George'a yazdığı mektupta savaş başlamadan önce Rusya'nın yayılmacı emellerinden yalnızca İngiltere'nin desteğiyle kurtulabileceğini düşündüğünü yazmış, tarafsızlığının sadece İngiltere ile sağlanacağı inancını dile getirmiştir. (Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yay., Ankara 2008, s. 300-301.)

27 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi,* C. 3, Kısım 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s. 227.

28 EK, s.8.

29 Sadrazam Said Halim Paşa, savaş sonrasında İngilizlerle anlaşmak istemiş ancak Malta'ya ilk sürülenler arasında yer almış, İngilizlere yazmış olduğu mektuplarda kendisinin Türk değil Mısır yurttaşı bir prens olduğunu söyleyerek özgür bırakılmasını istemiş, kabul edilmeyince de mektup yazmaya devam ederek hiç olmazsa diğer tutuklular ile birlikte kaldığı esir kampından alınıp bir otele yerleştirilmesini talep etmiştir. Bu talebi İngilizler tarafından kabul edilmiştir (Şimşir, *a.g.e.*, s. 298-308).

miktarda külçe altınların Deutsche Bank'a askerî gözetim altında teslim edildiğini söylemektedir.[30] Aralarında Enver Paşa, Talat Bey ve Cemal Paşa'nın da bulunduğu bir grup bakanın finansal tedarik belirtilen bir rakama erişir erişmez Türkiye'nin savaş ilan edeceğine dair nihai bir anlaşmaya vardığına inanan Mallet, Almanların sadrazamla Türk Hükümeti'ni kendi fikirleriyle kolayca ikna edemeyeceklerine inanıp Ekim 26 civarında çok daha ciddi bir hareketle Osmanlı'yı zorlama adına adım atmaya karar verdiklerini söylüyor.

Mallet, Madaba'daki[31] petrol kuyularının istila edildiği, 2.000 silahlı Bedevinin de Süveyş Kanalı'na saldıracağı bilgisini aldığını ve bu haberi Sadrazam'a söylediğini, onun da bu olaydan bihaber ve samimi olduğunu anlayınca bu olayın sonucunun telafisi olmayan bir şekilde devleti savaşa dâhil edecek sonuçlara yol açacağı konusunda uyardığını söylüyor. Bu durumda Mallet, Osmanlı yöneticilerin, İngilizlere karşı kasti bir davranış içinde olmadıkları görüşündedir.

İngiltere ile ikili ilişkilerin kopması ise Osmanlı donanmasına ait olduğu söylenen gemilerin Odesa ve Karadeniz'deki diğer Rus limanlarına 29 Ekim'de bombalamaları ile gerçekleşmiştir. Mallet bu olayı anlatırken Sadrazam Said Halim Paşa'nın Rus elçisini görmeyi rahatsızlığını ileri sürerek kabul etmemesi, arkasından Fransız ve İngiliz elçileri de ısrar edince rahatsızlık bahanesini bir kenara bırakarak onları kabul etmek zorunda kalışını anlatıyor. Bunları anlatırken de sadrazamın savaş isteyen ve bunu gerçekleştiren parti üzerinde hiçbir etkisi olmamasına rağmen durumu düzeltmek adına adım atmaya çabalayışının üzerinde duruyor. Mısır bölgesine yapılan saldırıların önlenmesi ve Rusya'daki saldırıları engelleyecek şekilde Alman heyetlerinin ve bütün mürettebatıyla birlikte "Göben" zırhlısının uzaklaştırılmasıyla bu durumun telafi edilebileceği söyleniyor ama diğer yandan 3 devletin elçisi pasaportlarını geri istiyorlar. Mallet'in burada dikkat çektiği husus Alman heyetinin derhal uzaklaştıracağına dair herhangi bir ipucu veya söz verilmemesidir. Dahası, savaşı önlemek konusundaki kararlılık gösterilmesi için usulen bir Bakanlar Kurulu toplantısı düzenlenmiş ancak toplantı arasında savaş yanlısı olan İttihat ve Terakki Partisi üyeleri, Karadeniz'deki düşmanca hareketlerin ilkinin Ruslardan geldiğini belirten bir tebliğ yayınlayarak ileri gitmedeki kararlılığını tasdik etmiştir. Mallet, 27 Ekim'in akşamında Boğaziçi'nde, İstanbul'daki Alman temsilcileri ile küçük bir Türk hizibin arasında hazırlanan komplonun neticesinde savaş hâlinin başlatıldığına, Enver Paşa'nın bundan kesin haberi olduğunu, Talat Bey'in de muhtemel suç ortağı olduğunu düşünüyor. Talat Paşa ise anılarında: **"Bu hadiseden daha önceden hiçbirimiz malumattar değildik. Fakat herkes gibi ben de Enver Paşa'nın haberi olduğuna kani idim….. Ben Enver Paşa'ya epeyce hücum ettimse de hiç haberi olmadığını yeminle temin etti. Hadise artık harbi bir emrivaki haline getirmişti….. Sadrazam bir karar vermek mecburiyetinde kaldı ve neticede harp haline geçmemizi tercih etti"**[32] diyerek Mallet'in yazdıklarını tasdik etmektedir.

---

30 EK, s.9.

31 Madaba, Ürdün topraklarında yer alan, Amman'ın güneyinde mozaikleriyle ünlü bir yerleşim birimidir.

32 Bkz. EK. s. 15; Tevfik Çavdar, *Talat Paşa*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s.340.

Sonuç

İngiltere'nin 5 Kasım'da Osmanlı'ya resmen savaş ilan etmesine kadar geçen süreç, Mallet'in raporunda, şöyle anlatılıyor:[33] "Aslında İtilaf Devletleri, Boğazların Osmanlı'nın elinde olması sebebiyle, bu gücü elinde bulunduran Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını ve savaşa girmesini istemiştir. Buna mukabil, Osmanlı'nın istekleri kabul edilmemiştir."[34] Buna ilaveten Osmanlı'nın satın aldığı 2 savaş gemisine el konulması, Osmanlı'nın savaşa yöneliş sürecini hızlandırmıştır.

Mallet'in raporunda, Osmanlı kabinesindeki iki gruptan söz ediliyor. Bunlar "askerî maceracılar"[35] olarak adlandırılan, ekonomik ve askerî yönden ülkeye büyük zararlar veren ve çıkacak bir savaştan medet uman maceracı topluluk, diğeri ise savaş yanlısı olmayan, İngiltere'ye karşı sempati duyan, İngiltere'nin Mısır da dâhil olmak üzere Osmanlı'nın çıkarlarına karşı olmayacağına inanan fakat elinde gücü olmayan gruptu. Mallet, Osmanlı'nın içeriden bu grup, dışarıdan ise Almanya tarafından adeta arkasından bu savaşa itildiği, gerek kendisi gerekse sadrazam tarafından da savaşa katılmamak için çaba sarf etmelerinden bahsetmiştir.

Mallet'in Grey'e yolladığı 22 Ağustos 1914 tarihli telgrafta[36]Osmanlı Hükümeti Alman subayları ve Goben ve Breslau mürettebatını ülkelerine geri gönderirse ticarî gemilerin sorunsuz olarak geçeceği bir geçit oluşturulacağı ve savaş sonrasında Osmanlı'nın hiçbir şekilde zarar görmeden sorunsuz çıkacağına dair yazılı teminat verileceğini ilettiğini de yazmıştır.

Yine Mallet'in Grey'e yolladığı 25 Eylül 1914 tarihli diğer bir telgrafta, Osmanlı sadrazamının kontrolü sağlamada zorluk çektiği, olayları görmezden gelmeye zorlandığı ve ülkede Alman özellikle de Avusturya elçilerinin teşvikiyle İngiltere'ye karşı artan düşmanlık eğiliminin yükseldiği rapor edilmiştir.[37] Böylece İngiliz elçi de Osmanlı'nın kendi istemese de ittifak ülkeleri tarafından İngiltere karşıtı olmak, dolayısıyla da savaşa girmek zorunda kalışına işaret etmiştir.

Savaş sonunda Mallet, Osmanlı'yı tarafsız tutmada başarısız olmakla suçlanmış, bu başarısızlığın en önemli nedeni olarak da Mallet'in 2 Ağustos'ta yapılan Osmanlı-Alman anlaşmasından habersiz oluşu gösterilmiştir. Ancak Heller'in yazdığı üzere 24 Ağustos 1917'de, The Times'da Mallet hakkında bir makale yayınlanmış, Mallet'in 16 Ağustos 1914'te, Türk hükümetinin İngilizlere karşı olduğu bilinmesine rağmen ılımlılarla çalışma talimatıyla İstanbul'a gönderildiğinden bahsedilmiş, Malletin görevinin durumu düzeltmek değil sadece dışişlerinin görüşünü bildirmek olduğundan bahsedilmiştir. Bu durumun Mallet'i öfkelendirdiğinden

---

33 Mallet, İngiltere adına Osmanlının savaşa dâhil olmasına engel olmaya çalıştığını yazsa da İngiltere, Osmanlı'nın savaşa girmesinden sonra, Türkiye'yi parçalama politikasına hız verecektir.

34 Kürkçüoğlu, *a.g.e*., s.37; Osmanlı'nın istekleri; kapitülasyonların kaldırılması, Ege adalarının iade edilmesi ve Mısır konusunun çözümü; Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yay., İstanbul 1999, s. 55. 9 Eylül 1914'te, Sadrazam Said Halim Paşa, 1 Ekim'den itibaren kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırıldığını İstanbul'daki büyükelçilere bildirmiştir. Yabancılara verilmiş olan ayrıcalıkların kaldırılması Osmanlı'nın egemen bir devlet olmaya gidişini işaret ediyordu.

35 Kürkçüoğlu, *a.g.e.,* s.36.

36 Correspondence, *Events Leading To The Rupture Of Relations With Turkey*, Miscellaneous. No. 13 (1914), No. 28, s.9.

37 Correspondence, *Events Leading To The Rupture Of Relations With Turkey*, Miscellaneous. No. 13 (1914), No. 94, s.53.

bahseden Heller, Mallet'in Osmanlı-Almanya anlaşmasından habersiz olması sebebiyle dışişlerini "yanılttığı" söylentisini şiddetle reddettiğini söylüyor. Mallet ise anlaşmayı bildiğinden söz ederken Goben ve Breslau'nun Tarabya'da günaşırı evinin önünden geçtiğini ve mürettebatın da silahları ateşe hazır olduğundan bahsetmiştir. Mallet, ayrıca Jön Türklere karşı çok fazla iyimser tavırda olmakla ve onların niyetlerini tam okuyamamakla suçlanmıştır. Onların gerçek niyetlerinin Almanya ittifakına destek vermeleri ile ortaya çıkmasıyla Mallet'in Jön Türk-İngiliz ilişkilerinin ihtilalden beri çok daha iyi olduğu değerlendirmesinin yanlış ve yanıltıcı olduğu iddia edilmiştir.[38]

Heller, Mallet'in, en son ana kadar ümidini muhafaza ettiğini, esas suçlanması gerekenin bu gemilerin Çanakkale'den kaçmasını önlemede başarısız olanlar olduğunu söylediğini yazmıştır.[39]

Mallet'in büyükelçiliği döneminde Jön Türklerle ilişkide oldukça başarılı olduğu hatta savaş arifesinde Türk-İngiliz ilişkilerinin geçmişte hiç olmadığı kadar sağlıklı olduğu yazılmıştır.[40] Buna örnek olarak Mahmut Şevket Paşa'nın Haziran 1913'te suikastinden ve Mallet'in elçi olarak atanmasından sonra ittihatçiler ondan askerî ateşe Tyrrell ve elçiliğin baştercümanı Fitzmaurice'in suikast komplosundaki rolleri nedeniyle ülkelerine göndermesini rica etmesi ve bu ricanın hızla yerine getirilmesi gösterilebilir.[41]

Sonuç olarak sözü edilen rapor, telgraflar ve ilgili makalelerden de görüleceği üzere, İngiltere ve dolayısıyla Mallet, yeteri kadar Osmanlı devletine destek vermiş olsa idiler Osmanlı bu savaşa girmeyebilirdi. Osmanlı'yı savaşa götüren sadece Alman hayranlığı ve ittifakı değil İngilizlerin samimi olmayan çabaları olduğu söylenebilir.

38 Heller, *a.g.m*., s.4-5.

39 Heller, *a.g.m.,* s.36.

40 Ahmad, *a.g.m*, s.324.

41 Ahmad, *a.g.m.,* s. 313-14.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yay., İstanbul 1999.

_____, "Great Britain's Relations with the Young Turks 1908–1914", *Middle Eastern Studies*, Taylor & Francis, Ltd., Vol. 2, No. 4, July 1966.

Aksakal, Mustafa, *The Ottoman Road to War in 1914*, Cambridge University Press, New York 2008.

_____, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2010.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995,* Alkım Yay., Ankara 14. Baskı.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi,* C.3, Kısım 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983.

Çavdar, Tevfik, *Talat Paşa*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Güvenç, Serhat, *Birinci Dünya Savaşına Giden Yolda Osmanlıların Drednot Düşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009.

_____, *Drednot Ateşi ve Osmanlı Devleti - Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2005.

Fay, Sidney Bradshaw, *The Origins of the World War*, *Vol. 1,* Mac Millan, New York 1950.

Heller, Joseph, "Sir Louis Mallet and the Ottoman Empire: The Road to War*", Middle Eastern Studies,* Taylor & Francis, Ltd., Vol. 12, No. 1, January 1976.

Heyet, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2005.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara 1978.

McNeill, William H, *Dünya Tarihi*, Çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara 2008.

Miscellaneous, No. 13 (1914), Correspondence, *Events Leading To The Rupture Of Relations With Turkey*.

Miscellaneous, No. 14 (1914), Despatch, Summarizing Events *Leading Up To Rupture Of Relations With Turkey And Reply Theroto*, Çev. Meral Balcı.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Alkım Yay., İstanbul 2005.

Satan, Ali, *100 Soruda 1. Dünya Savaşı*, Rumuz Yay., İstanbul 2014.

Şimşir, Bilal N, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yay., Ankara 2008.

Yalçın, Durmuş ve Diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I.,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.

EK 1: Türkiye ile İlişkilerin Kopma Noktasına Gelmesine Sebebiyet Veren Olayların Bir Özeti Olarak Konstantinopolis'te Bulunan Majestelerinin Büyükelçiliğinden Gönderilmiş Olup Ayrıca Bir Cevap Niteliği Taşımaktadır. (Aralık 1914, Londra)
Muhtelif Hükümler, No: 13 (1914)"ün devamıdır: Cd. 7628.]

Efendim,

Londra, 20 Kasım 1924

1 Kasım tarihinde Konstantinapolis'ten ayrılışımın öncesinde ve ayrılışım esnasında vuku bulan olaylarla ilgili olarak size haber vermekten onur duyuyorum. 16 Ağustos'ta görevime döndüğüm gün, yani Avrupa'da savaşının patlak vermesinden iki hafta sonra, artık vaziyet belli olmaya başlamıştı; yani Türkiye, er ya da geç Almanya'nın müttefiki olarak savaşa katılacaktı. Tamamen Almanların elinde olan Enver Paşa'nın başkomutanlığı altında olan Osmanlı Ordusu seferber edildi ve Hükümet tarafsızlığını koruma niyetinde olduğuna yönelik açıklamada bulunmuş olmasına rağmen, bu yönde bir tutarlılık ve kararlılık gösterecek adımlar atmadı. Aksine, Alman savaş gemileri Goeben ve Breslau'nun 10 Ağustos günü Çanakkale Boğazı'na kabul edilmesiyle tarafsızlık kurallarını tehlikeye attılar. Bunun ardından yaşanan olaylar ise benim ve Fransız ve Rus meslektaşlarımla birlikte o dönemdeki Sadrazam ve Bakanlara sürekli olarak empoze etmeye çalıştığımız düşüncelerimizi doğrular şekilde gelişti; yani içinde Alman paşası ve mürettabatını bulunduran Alman savaş gemileri ve Alman Hükümeti kendileri için uygun olduğu belirli bir zamanda Türk Hükümeti'ne dayatma yapabilecek konuma sahiplerdi.

Sadrazam söz konusu olduğunda, bütün uyarılar kulak arkası edildi. Ekselanslarının kendisinin karşı olduğu ve bütün Hükümetin onayını almayan gelişmeleri kontrol edemediğini kabul etmiyordu. Görüşünde samimi ve içten olması muhtemeldi ama konumunun istikrarsız olduğunun ve Enver Paşa ve askeri makamların ilkelerine karşı bir adım atmasının kendisini yok etmek anlamına geldiğinin de farkındaydı. Eğer Doğu sorununun yükselmesini de kapsayan pek çok ve karmaşık sorunlarla birlikte, Türkiye'nin savaşa dâhil olmasını engelleyemezlerse, bu olay bütün işleri karıştırıp bardağı taşıracaktı. Bu durum, Müttefik güçlerin mümkün olduğunca erteleme ilkelerinin aksine olacaktı. Böylelikle benim ve daima mükemmelen bir uyum içinde hareket ettiğim Fransız ve Rus meslektaşlarımın rolü ister istemez bir protestoyla ve Alman oyunlarını saf dışarı bırakıp yenmek için yapılacak uğraşlarla sınırlandırılacaktı.

Uzunca hazırlanmış bir politikanın gereğince, en büyük baskı Almanya tarafından Türkiye'nin savaşa girmesi için yapılan baskıydı. Avrupa'da Alman başarısı kesin gözüyle bakılan bir şeydi. Önerildiği üzere, Rusya'da Türkiye'ye yönelik ebedi tehdit, tam zamanında gerçekleşen Almanya ve Avusturya ittifakıyla engellenmiş oldu. İmparatorluk için Mısır geri alınabilirdi. Hıristiyanlık dininin kurallarından yakındığı bilinen Hindistan ve diğer Müslüman ülkeler, Konstantinopolis Halifeliği için var olan sonsuz olasılıkların bir kıvılcımı olarak alevlenebilirdi. Almanya, Batı'nın en büyük Gücü olarak savaştan çıkacak olursa, Türkiye de Doğu'nun en büyük gücü olarak çıkabilirdi. Bütün bunlar Almanların yanlış betimlemelerinin bir ürünüydü. Sözde-Napolyon

ideali, siyasi Panislamizm ve Alman birliklerin üstünlükleri düşüncesiyle yönlendirilen Enver Paşa'nın Alman ittifakının ilk güçlü yandaşı olduğu ortak bir karardı. Ancak diğer meslektaşlarının ve Bakanlık haricinde kalıp yönlendiren diğer şahısların kendisinin görüşüne nasıl katıldığı konusunda henüz bir netlik yoktu; ancak Sultan'ın, Veliahdın, Sadrazam'ın, Cavid Bey'in, Bakanların çoğunluğunun, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin büyük bir kısmının müttefiklerle savaş gibi böylesine umutsuz bir maceraya karşıt olduğu kesin kabul edilebilirdi. Kabinedeki en güçlü sivil ve Komite liderleri arasında en öne çıkan Talat Bey'in en sonunda savaş tarafının kaderine ne zaman ortak olduğu tam olarak tespit edilemiyor. En başından beri onlara yakınlık gösteriyordu kuşkusuz, ama önceki aşamalarda gerçekten rol aldığı bölüm bir muamma. Bir süre için, orta yol bulmaya çalışarak, Avrupa savaşının sonucunun ne olacağının daha açık olduğu o ana kadar kararı ertelemenin mümkün olabileceğini düşünmüş olabileceğini tasarruf etmek için sebeplerim var. Türkiye'nin Almanlara bağlılığı karşılığında zaman kazanmak ve güvenliğini sağlamak konusunda endişeli olabilirdi. Zira sözlerden daha somut bir şeye gerekiyordu. Bunlar çoğu zaman makul ölçüde sunulmuş olabilir, ama bir form halinde sunulup sunulmadıklarından emin değilim, eğer öyleyse bağlayıcı oldukları düşünülebilir. Fakat Talat Bey'in bütün tereddütleri geçip gitmişti. Bu ağustos ayında, yani krizin patlak vermesinden üç hafta önce, savaşa sebep olacak gizli anlaşmaya kesinlikle katılmıştı.

Bakanlar bireysel olarak ya da diğerleri ne düşünürse düşünsün, Türk Hükümeti kendisini Almanların etkisinden kurtarıp özgür kılmak ya da ilerleyişi engellemek için herhangi bir çaba sarf etmedi. Aksine, iki Alman gemisinin gelişiyle kurulan malzeme ambarının güçlendirilmesine izin verildi. Bu gemilerin Alman kontrolü altında kalmasının yanı sıra, güçlü bir Alman unsuru olan Alman filosundan geriye kalanların içine dâhil edildi. İngiliz Denizcilik Bakanlığı'nın emriyle güçsüzleştirilen İngiliz savaş gemisi heyeti Majestelerinin Hükümeti tarafından yeniden çağrılmadan bile önce, Alman filosu güçlüydü. Çok sayıda Alman, Çanakkale Boğazı ve Boğaziçi kalelerinde ve diğer önemli noktalarda görevlendirilmek üzere mümkün olduğunca gösterişsiz bir şekilde Almanya'dan getirtildi. En önemlileri "Corcovado" ve "General" yani haberleşme aracı taşıyan birçok Alman ticari gemisi, iletişimin temeli ve aslında Alman Kara Deniz Filosuna dönüşmüş olan gemilere yardımcı olarak işlev gördü. Alman Genelkurmay Başkanı ile yapılacak gizli ve özel görüşmeler savaşın patlak verdiği zamanda Tarabya'da bulunan Alman Konsolosluğu'nun hemen karşısında demirlenmiş "Corcovado" adlı kablosuz cihazla yapılıyordu. Bu araç, bu değerlendirme yazısında odaklanılan dönem boyunca benim, Fransız ve Rus arkadaşlarımın acil temsilleri için de sıklıkla kullanılmıştır.

Diğer Alman gemileri de yolculuklarını kolaylaştırıp çabuklaştırmak ve aynı zamanda gerçek kimliklerini gizlemek için limandayken Türk bayrağıyla diledikleri gibi oynadılar, ayrıca Alman Hükümetini ve onların gemilerini kullanmak için gerekli malzemeleri istemek amacıyla Alman Başkonsolosluğu'nda bir bölüm oluşturuldu. Bütün bunlar, egemenliklerine yönelik aralıksız müdahaleleri sıcak karşılamasalar da kayıtsız bir tavır sergileyen müşfik Türk hükümeti tarafından hoş görülüyordu.

Kara üzerinde ise Alman askeri heyetine ait subaylar hazır ve nazır bir şekilde etkinlik gösteriyordu. Harbiye Nezareti'ndeki üstünlükleri, askeri guruplarla aralarında var olan yakın

işbirliğiyle birleşince zaten güçlü olan konumlarını iyice sağlamlaştırmalarını kolaylaştırdı. Kendi milliyetlerinin daha az akredite edilmiş acenteleriyle müştereken hareket ederken, Mısır'ı doğrudan tehdit eden ve ciddi bir şekilde kafayı meşgul eden ve benim sitemlerinin ana konusunu oluşturan Suriye'deki askeri hazırlıkların ana organizatörlüğünü üstleniyorlardı.

Bütün bu hazırlıkların ispatı günden güne daha ikna edici bir hale dönüştü. Enver Paşa'nın özel memurları sınır bölgesinde Bedevilere rüşvet vererek ve onları örgütleyerek bekliyorlardı. Savaşa ait depolar güneye gönderildi ve muvazzaf birliklerin müfrezeleri Refah'ta görevlendirildi; bu arada Suriye ve Musul kolorduları kısa bir zaman içinde güneye hareket etmek için hazır konumda bekliyorlardı. Suriye toprakları, o bölgede yaşayan yerli amirleri rüşvetle kandırmaları için kendilerine büyük meblağlarda para sağlanan Alman subaylarıyla doluydu. Alman hazırlıklarının bütünlüğünün bir örneklemesi olarak, aldığım güvenilir bilgiye dayanarak şunu söyleyebilirim ki İngiliz Hint birlikleri gibi görünmek için Halep'te Hint askeri üniformalarının yapılması için gerekli hesaplamaları yapma emri verildi. Merkezi Hükümet tarafından yöneltilen talimatlar uyarınca, Suriye kıyı şeridinde bulunan yerleşim yerlerindeki sivil makamlar, bütün arşivlerini ve peşin paralarını şehrin iç kısımlarına götürdüler; ayrıca Müslüman aileler İngiliz filolarının bombardımanın sonuçlarından kaçmak için burayı terk etmeleri yönünde ikaz aldılar. Hidiv kendisi de bu gizli anlaşmaya bir taraftı. Bütün düzenlemeler aslında onun sınır ötesinde kazanacağı askeri zaferle varlığını ortaya koyması için Alman Başkonsolosluğu ile yapılmıştı. "Goeben" ve "Breslau'nun varışının ardından Osmanlı Devleti'nin askeri kuvvetleri üzerindeki kontrolü yeniden ele geçirmesi her ne kadar zor olursa olsun, basın, camilerde verilen vaizler ve broşürcüler aracılığıyla yapılan cesaretlendirmelerle varlığını sürdüren sinsi mücadele açıkça ortaya koyuyor ki devletin en güçlü üyeleri de İngiliz karşıtı hareketi onaylıyordu. Talat Bey ve Cemal Paşa'nın esin kaynağı olduğu Büyük Britanya'ya karşıt anlaşmaların gerçek belgeleri elimde gerçekten mevcut. Almanya'nın lehine kamuoyu oluşturmak ve onları müttefik devletlerin aleyhine kışkırtmak için kullanılabilecek her bir araç, suç ortağı olarak ve çoğu zaman da Türk yetkililerin işbirliğiyle işe koyuldu. Konstantinapol'deki bütün Türk gazeteleri Almanların yayın organı oldu; Almanya'nın ya da Avusturya'nın gerçek ya da hayali her başarısını yücelterek göklere çıkartıyorlardı; itilaf devletleri için olumlu olabilecek her şeyi de mümkün olduğu kadar azaltıyorlardı. Bir önceki gönderiye iliştirilenler, daha yozlaşmış ve ölçüsüz olanlardan bazılarının Birleşik Krallık'a yönelik saldırılarındaki küfürbazlığın derinliğini ve neredeyse sınırsız olan güçlerini kullanırken basının sansürlerinin oransızca nasıl hüküm verdiğini göstermiş olacak. İldeki gazeteler de Alman yanlısı olma konusunda daha az istekli değillerdi; gerçekte Dahiliye Nazırlığı tarafından işletilen yarı resmi telgraf acentesi, Alman propagandasının emrine hazır bulunuyordu. Bu acenteler aracılığıyla sınırsız kullanım, Türkiye'de diğer Avrupa Güçlerinden ayrı olarak Birleşik Krallık'a karşı tek somut ve önemli ihtilafından, yani "Sultan Osman"ın ve "Reşadiye"nin Avrupa savaşının başındaki el konulmasından oluşuyordu. Daha eski ve önemi daha az olan diğer ihtilaflar unutuldu; Birleşik Krallık'ın ve Krallık'ın müttefiklerinin ithamı, yalnızca Türkiye'nin değil, tüm İslam âleminin düşmanı gibi gösterilmek üzere tasarlanmış uydurma ve çarpıtılmış gerçeklerle tamamlandı. Özellikle ekimin son iki haftasında ikinci tür saldırılar sıklaştı; kuşkusuz bu saldırılarda doğrudan Almanya'dan ilham alınıyordu. Sadrazam'a ve Talat Bey'e hem sözlü hem de yazılı olarak sunduğum beyanlarımın, bu kampanyayı denetleme

konusunda geçici bir etkisi bile olmadı.

Türkiye'yi Avrupa savaşına dâhil etme arayışında bulunanların, donanımlı olmalarına ve desteklenmelerine rağmen bu kadar uzun zamandır bu emellerine ulaşamamaları garip görünebilir. Bunun birçok sebebi var. Daha önce belirttiğim üzere, meseleye dâhil olmalarına karşın görüşlerini güçlendirecek materyal olanakları bulunmayan kişileri barındıran ve tarafsızlığı savunan parti kolayca göz ardı edilemedi. Çeşitli noktalardan hangilerine ulaşmış olurlarsa olsunlar, bu kişilerin fikirleri daha az sofistike ve açıkça ifadesi pek mümkün olmayan birkaç kanaate denk geldi ve her ne kadar İngiltere'nin "Sultan Osman" ve "Reşadiye"nin teslimini önlemek amacıyla gerçekleştirdiği hareketle yara alsa da İngiltere ve Fransa'yla savaşa razı edemedi. 22 Eylül tarihli gönderimde, benimle yaptığı bir görüşmede bu hissi bizzat Sultan'ın dürüstlükle ve kesin olarak dile getirdiğini bildirme onuruna sahip oldum. Sadrazam'ın tarafsızlık lehine olan etkisini yerine getirdiğine yönelik bir şüphe bulunmamalıdır. Yahudi hususunu yansıttığı için tarafsızlık lehine olan etkisi önemli olan ve Türkiye'nin hâlihazırda iflas ettiği, müttefiklerle savaşa girme yükünü kaldıracak pozisyonda olmadığı gerçeğiyle desteklenen barış yanlısı savlara sahip olan Maliye Nazırı Cavid Bey, sonlara doğru Alman planının yerine getirilmesinde o kadar aşılması zor bir engel haline geldi ki Berlin'den talimatlar gönderilerek istifaya zorlandı.

Bir kez daha önde gelen birçok Türk, Almanya'nın sonsuz başarısına son derece ikna oldu ama Türklerin bu güveni, savaşın iki ana harekât alanındaki gerçek gidişat yüzünden biraz alt üst oldu; daha düşünceli olanlar, Almanya'nın galip gelmesi durumunda dahi sonucun Almanya'nın yanında savaşan Osmanlı Devleti'ne herhangi bir avantaj sağlamayacağını fark ettiler. Almanlarınsa, söylediğim gibi, her an Türkiye'yi onlarla birlikte hücuma zorlayabileceği doğruydu; ama hiçbir ikna şekli fayda etmediği için Türkiye'yi zorlamaları açıkçası politik olmazdı. Pan-İslamcı Almanya yanlıları, Hükümdar'ı İslam'ın umudu olarak övdüler ve bazı yerlerde sofulara onun gerçek bir inanandan farklı olmadığı öğretildi. Goeben'in silahlarını kullanarak Sultan-Halife'yi zorlamak amacıyla İngiltere, Rusya ve Fransa'nın çökmesi için İslam Dünyası'nı ateşe vermeyi umdular. Buna en son çare olarak başvurulacağı açıktı. Almanların planlarını gerçekleştirmelerini en çok geciktiren, benim. Fransız ve Rus meslektaşlarımın komplonun asıl niteliğini İslam dünyasına gösterene kadar krizin süresini uzatmamızı sağlayan faktör, tarafları birbirine düşürerek uzun vadede daha kazançlı çıkma umudunda olan Türk devlet adamlarının her şeyi ertelemelerine sebep olan kalıtsal eğilimleriydi.

Bizim lehimize olasılıklar az olsa dahi, Fransız ve Rus meslektaşlarımla birlikte görevimin, anlaşılması zor bir şekilde barışın muhafazası için gayret veren tüm güçleri mümkün olan bütün yollarla destelemek ve teşvik etmek olduğu açıktı. Bu politika, ilişkilerin kopmasına meydan hazırlanmasını kolaylaştıracak şekilde, sıradan şartlarda daha fazla yakınma ve haklarımızın korunmasını gerektiren Osmanlı Hükümeti tarafından eylemlerin kabulünü kapsadıysa, müttefiklerin sergilediği sabır, elde edilen sonuçlarla doğrulandı. Savaşı engellemede başarısız olunsa da, asıl öneme sahip iki amaç savaşın başlamasını erteleyerek kazanıldı. Diğer taraftan, müttefik Güçler artık sorunu daha yetkili bir biçimde ele alacak konumdalar; öte yandan Almanya elindeki tüm kozları göstermeye ve Türk Kabinesinin birçoğundan bağımsız olarak hareket etmeye zorlandı.

Savaşın ana harekât alanında yaşanan olayların stresi altında olan Almanya, Yakın Doğu'da bir şaşırtmaca sağlamak hususunun hayati gerekliliği sebebiyle Türklerin üzerindeki baskıyı yoğunlaştırmak zorunda kaldı. Ekimin ilk üç haftası boyunca, Almanya baskısı başka bir hal aldı ve Konstantinapol'e yapılan ithalatla tartıya yeni bir ağırlık daha eklendi; her seferinde gizlilikle büyük miktarlardaki külçeler Alman Büyükelçiliği'ne sevk edildi ve Deutsche Bank'a askeri gözetim altında teslim edildi. Toplam miktarın yaklaşık 4.000.000*l* olduğu tahmin edildi. Bu meblağ, Alman ordusunun ve donanma birliklerinin bakımı için gerekenden çok daha fazlaydı; Almanlar ve içinde Enver Paşa, Talat Bey ve Cemal Paşa'nın bulunduğu bir grup Nazır arasında, finansal tedarik belirtilen rakama erişir erişmez Türkiye'nin savaş ilan edeceğine dair nihai bir anlaşmaya varıldığına inanmaktayım. Elde ettiğim bilgilere göre, ekimin üçüncü haftasının ortasında suç ortaklığı veya istifa seçenekleri sunulmak üzere Sadrazamla yüz yüze gelinmesi yönünde karar alındığında bir dönüm noktasına ulaşıldı. Rusya'nın Vistula'daki başarıları veya başka bir belirsiz sebep nedeniyle bu plan yerine getirilmedi.

Ekimin ilk üç haftasının tam öyküsü ne olursa olsun, söz konusu ayın ya tam 26'sında veya 26'sı civarında Alman komplocular, o güne kadar kullandıklarından daha şiddetli önlemlerle hızın artırılması gerektiğini ve Sadrazam'la Türk Hükümetini kendi fikirleriyle ikna edip savaş ilan etmeleri için onları kandırma çabalarının faydasız olacağını fark ettiler. O gün öğle vakti, Komite liderleri, Enver Paşa'nın da aralarında bulunduğu önemli bir toplantı düzenleyerek Meclis Başkanı Halil Bey'i özel bir görev için Berlin'e gönderme kararı aldı. Bu karar, Barış yanlısı parti için kısmi bir zafer olarak ve ya yalnızca geciktirme elde etmek ya da Almanya'dan daha somut teklifler almayı garantilemek amacıyla zaman kazanmak için uygulanacak yeni bir teşebbüs olarak görüldü. Öyle ya da böyle, Halil Bey görevi için Almanya'ya gitmedi; görevden vazgeçilmesi hususunun Konstantinopolis'te bulunan Alman temsilciden alınan ve her zamankinden daha açık olan bir istihbarata dayandığına inanılıyor. Konstantinapol genel olarak kendini dört günlük Bayram sonrasına kadar hiçbir şeyin olmayacağı fikriyle rahatlatırken, 30 Ekim'den sonra çok mühim iki olay meydana geldi.

29 Ekim sabahında Mısır'dan, Magdaba kuyularını istila eden ve Süveyş Kanalı'na saldırmayı amaçlayan 2.000 adet silahlı Bedevinin, Sina yarımadasına baskın yapacağı istihbaratını aldım. Bu haberi alır almaz, Sadrazam'ın Yalısına gitmek ve yurt dışı seferi harekâtının bir an önce çekilmemesi halinde doğacak ciddi sonuçlardan kendisini haberdar etmek üzere yola koyuldum. Majesteleri söz konusu istihbaratı şaşkınlıkla karşıladı. İstihbarat bilgisini kesin olarak reddetti ve gerçekten durumun belirtildiği gibi olması halinde istila eden tarafın geri çekilmesi için anında emir vereceğine dair bana onur sözü verdi. Bir kez daha, Hükümetin Birleşik Krallık'la savaşmak niyetinin olmadığına beni temin etti. Hükümette bulunan bir üyenin böyle bir harekâtı tasarlamasının imkânsız olduğunu söyledi ve bu tarz bir şeyin, ancak sorumsuz Bedeviler tarafından yapılan yağmanın sonucunda meydana gelebileceği hususunda emin olduğunu belirtti. Majestelerine, kendisini kandırdığını düşündüğümü söyledim. Kendisine, benzeri garantiler verdiği çeşitli durumları ve önceki durumlarda verdiği talimatların olumsuz sonuçlarını hatırlattım. Kendisini, kendisinin ve barış yanlısı arkadaşlarının haberdar olduğum komploya karşı ciddi bir duruş sergilemeye hazır olmamaları halinde pek fazla ertelenemeyecek

olan bir krizin Osmanlı Devleti'ne getireceği ve telafisi olmayan bir şekilde devleti genel savaşa dâhil edecek talihsiz sonuçlar konusunda uyardım. Sadrazam'la yaptığım diğer görüşmelerde olduğu gibi bu görüşmede de, talihsiz tecrübelerine rağmen, gerçekleri fark etmedeki ve kanaati görmek için gözünü açmadaki yetersizliğiyle gerçekten ciddi bir kriz esnasında yetkisini etkili bir şekilde kullanabilmesinden etkilendim.

Büyük önem taşıyan ikinci olay, Odesa ve Karadeniz'deki diğer Rus limanlarına aynı günün, 29 Ekim, sabahında yapılan saldırıydı. Artık kesinleştiği üzere, söz konusu saldırıların asıl emrini 27 Ekim'in akşamında veren Alman amiral idi; fakat Başkonsolos Roberts'ın Odesa'ya yapılacak yağmanın haberini doğrudan tarafıma telgrafla verdiği 29 Ekim'in öğle vaktinde, bunlar vuku bulduğunda, Rus ve Fransız meslektaşlarım ve ben her şeyin çoktan tasarlandığını, uzun zamandır korktuğumuz ve bertaraf etmeye çabaladığımız krizin meydana geldiğini fark ettik. Haberi alır almaz M. Bompard ve ben M. De Giers'i aradık ve Alman donanması ve askeri heyetlerle ilişkinin koparılması veya ihraç edilmesi alternatifiyle Babıali'yle yüzleşmek üzere ilgili Hükümetlerimizden yetki istemeye karar verdik. Ancak ayın 30'unun sabahında Rus meslektaşımdan, derhal pasaportunu istemesi yönünde Hükümetinden talimat aldığını öğrendim. Meslektaşım, Sadrazamdan bir görüşme taleb ettiyse de Majesteleri kırıklığı olduğundan görüşmeyi bir sonraki güne ertelemelerini rica etmiş. Rus meslektaşım, talimatları kati olduğundan, Sadrazam'a pasaportlarını istediğini belirten bir not yazmak zorunda kalmış; müttefik Güçlerin Büyükelçilerinin Konstantinapol'den aynı zamanda ayrılmalarını çoktan tasarlamış olduğunu düşündüğüm talimatlara göre hareket eden ben ve Fransız arkadaşım, Türklerin savaş ilan etmesi veya düşmanca bir hoşgörüsüz hareket sebebiyle herhangi biri pasaportlarını istemeye mecbur kalırsa diye, daha fazla ertelemeden Sadrazam'a yazıp bu talimatları yerine getirmemizi sağlaması için sırayla görüşme talep ettik. Majestelerinin kırıklığı sebebiyle, o gün görüşmeye alınmayı beklemiyorduk; ama birkaç saat sonra Sadrazam bizi görmekten memnun olacağı haberini yollayıp günün başında belirttiği mazerete rağmen, Rus Büyükelçisiyle öğleden sonra görüştü. Sadrazam'la yaptığım görüşme M. De Giers'inkiyle kısmen örtüştü ve M. Bompard'ınkinden önce gerçekleşti. Görüşmenin tasviri sancılıydı. Majesteleri, ilişkilerin kopmasına neden olan olaylara yönelik bir bilgisi veya bu olaylarla bir alakası olmadığını iddia ederken ki içtenliğiyle beni ikna etti ve durumun artık telafi edilemez olduğuna inanmamı rica etti. Vaat vermek için artık çok geç olduğu yanıtını verdim. Döndüğümden beri neredeyse her görüşmemizde Majestelerine gerçekleşeceğini tahmin ettiğimi belirttiğim kriz gerçekten meydana geldi ve Mısır bölgesine yapılan girişimlerin tekrarlanmasını ve Rusya'daki saldırıları önleyecek şekilde Alman heyetlerinin uzaklaştırılmasıyla yeterli bir memnuniyet sağlanmaması halinde müttefiklerle yapılacak savaş kaçınılmazdı. Rus meslektaşım halihazırda pasaportlarını talep etmişti ve ben de aldığım talimatlar gereğince onunla aynı yolu izledim. Sadrazam Savaş yanlısı partinin kendi bilgisi ve rızası olmadan yaptığı şeyi hemen telafi edeceğini söyleyerek yine itirazda bulundu. Elinde bulunan olanaklara yönelik kuşkuma cevaben, zaferi sağlayacak manevi gücün yanında olduğunu ve sonuna kadar savaşacağını söyledi. Alman heyetini derhal uzaklaştıracağına dair herhangi bir ipucu gerçekten vermedi; ama o akşam kendi evinde arkadaşlarını, müttefik Güçlerle savaşı önlemek konusundaki kararlılığını desteklemeye davet edeceği bir Bakanlar Kurulu toplantısı olacağı bilgisini verdi.

Bakanlar Kurulu usulen toplandı ve Sadrazam'ın tahmin ettiği üzere Nazırlar, barış lehine güçlü bir söylemde bulunan Sadrazam'ı destekledi ve bu Cavid Bey tarafından da desteklendi. Sultan'ın Nazırlarının Divan Sarayında oy kullanmaktan ötesini yapmadaki güçsüzlükleri ortadaydı. Alman donanma memurlarının uzaklaştırılması meselesi tartışıldı ama bu yönde bir karar alınmadı ve hiçbir Nazır, askeri heyetin ülke dışına çıkarılmasını önermeye teşebbüs etmedi. Toplantı arasında Savaş yanlısı parti, Karadeniz'deki düşmanca hareketlerin ilkinin Ruslardan geldiğini belirten bir tebliğ yayınlayarak ileri gitmedeki azmini tasdik etti. Gerçeği yansıtmayan bu açıklamayla, halkın çoğunu kandırmayı başardı. Nazırlardan hangisinin Alman amiralin askeri darbesini önceden bildiğini kanıtla ortaya çıkarmak mümkün değil ama Enver Paşa'nın darbeden haberi olduğuna kesin gözüyle bakılabilir ve Talat Bey'in de suç ortağı olması hayli muhtemel. Rus provokasyon öyküsü akla yalnızca sonradan gelen bir düşünceydi ve Rus Hükümetinin resmi bildirisi bu düşünceyi çürütmek için yeterli olmazsa, savaş halini başlatmak için verilen emirlerin 27 Ekim'in akşamında Boğaz'ın girişinde verildiğine dair, Konstantinapol'deki Alman temsilcileri ile küçük ve ahlaksız bir Türk hizibin arasındaki hazırlanan komplonun neticesinde, bağımsız kanıt sunabilirim.

Rus meslektaşım, 31 Ekim'in akşamında olaysız bir şekilde Konstantinapol'den ayrıldı. Benim gidişim de nihayetinde bir sonraki akşam olacak şekilde ayarlandı ve Dedeağaç'a gitmek üzere altmış memurdan oluşan personelim ve onların aileleri eşliğinde yola çıktığımda, Türk Hükümetinin hizmetinde çalışan İngiliz müşavirlerle başka bazı İngiliz şahıslar da benimle beraber yolculuk etti. Fransız meslektaşım ve personeli de aynı trenle gitti. Askeri yetkililerin kasti olarak son anda daha önce kalkan ve bana yer ayrılmış olan bir trenle yola çıkmış olması gereken çok sayıdaki İngiliz ve Fransız şahısın gidişine izin vermeyi reddetmesi sebebiyle tren istasyonu birkaç saat boyunca tarifsiz bir karışıklığa ve telaşa sahne oldu.

Benim ve Fransız Büyükelçinin itirazları göz ardı edildi ve uzun süreli tartışmanın sonucunda tanıdık şahısların bir sonraki günkü gidişlerini temin etmek için tüm etkisini kullanmayı göze alan Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisine tüm meseleleri bırakmayı kararlaştırdık. Babıali'nin "sous-chef de protocole"ü ve Hariciye Nazırlığının "chef de cabinet particular"ı M. Bompard'la bana tren istasyonunda veda etmek üzere gönderilirken Nazırlığın Politika Bölümünden iki Katip hudut bölgesine kadar bize eşlik etti.

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Morgenthau'dan aldığım yardımı ne kadar anlatsam az kalır. Büyükelçi'nin benim ve personelim adına sunduğu çok değerli yardımı ve yorulmak bilmez çabaları olmasaydı, son iki gün boyunca yaşanan özellikle durumun anormalliğinden kaynaklanan zorluklar tahmin edilmeyecek boyutlarda olurdu. Yalnızca Sayın Morgenthau'ya değil, Birleşik Devletler Elçiliği'nin tüm üyelerine çok borçluyuz. Tamamen onların emekleri sayesinde yola çıkacağım gece tren istasyonunda durdurulan İngiliz ve Fransız şahısların ertesi akşam gitmesine izin verildi.

Sonuç kısmına geçmeden önce, tüm bu sıkıntılı süre boyunca hem Konstantinapol'de hem de diğer beldelerde İngiliz zümresi tarafından sergilenen ve mutluluk veren cesarete yönelik hissimi bildirmek isterim. İçlerinden birçoğu Türkiye'deki durumun istikrarsızlığından dolayı

çalışırken ciddi derecede sıkıntı çektiler. Çoğu ağustostan beri anlaşılmaz şekilde ihtiyari bir biçimde yürütülen askeri talepler sebebiyle ağır derecede ve daha doğrudan sıkıntılar çekti. Kapitülasyonların kaldırılmasıyla hepsi kendini, şimdiye kadar kişileri ve yabancıların mallarını kapris ve adaletsizliğe karşı güvence altına almış olan laik imtiyazlardan bir anda yoksun kalmış halde buldu. Fakat her biri bu güçlükleri mantıklı ve sağlam bir metanetle karşıladı.

Görevime döndükten kısa bir süre sonra, tavsiye için bana müracaat eden İngiliz şahıslara, fırsat sunulduğunda, ülkede kalmaları için belirli bir sebebi olmayan aile üyelerini yurda göndermeyi önerdim. Sonbaharda belirli miktarda kişi ayrıldı, sonrasında da birçok kişi gitti. Kalmayı tercih edenler veya gidecek durumda olmayanlar, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi'nin koruma altında bulunuyor. Bağdat'taki İngiliz zümresine gelince, Ekim başında Bağdat'ta geçici olarak vekâlet eden İngiliz başkonsolosa, ayrılmak isteyen İngiliz şahısların bulundukları sahile gemi yollaması yönünde talimat verdim. Çok sayıdaki İngiliz ve İngiliz-Hint şahıslar bu fırsattan fayda gördü.

Personelimin genç üyelerinin yanı sıra Sayın Ovey, Lord Gerald Wellesley, Sayın Charles Lister, Sayın Thomas, Sayın Wilson, Sayın Astell ve Majestelerinin Elçiliğinde Arşiv Memuru olan Sayın Fuller tarafından Arşiv Dairesindeki görevlerindeki performanslarıyla gösterdikleri hamiyetin yanında, Çeviri Ofisi ve başkonsolosluk üyelerinin becerikli ve itinalı işlerine dikkatinizi çekmeden bu raporu sonlandıramayacağım.

Hâkim Cator, Majestelerinin Elçiliğinde Papaz olan Saygıdeğer Canon Whitehouse, Majestelerinin Elçiliğinde Hekim olan Dr. Clemow ve Ticaret Ataşesi Sayın Weakly tarafından Arşiv Dairesi'ne nazikçe sunulan gönüllü yardımlarla büyük ölçüde desteklendi. Majestelerinin Elçiliğinde Askeri Ataşe olan ve askeri hazırlıklara ilişkin bilgileri genellikle büyük zorluklarla elde edilen Yarbay Cunliffe Owen'ın yaptığı işe değinmek bile yeterli olacaktır.

Tüm kriz sürecinde Osmanlı Devleti'nin her yerinde bulunan Majestelerinin konsolosluk memurlarının tutumuna olan büyük takdirimi de belirtmek isterim. Her biri çoğu zaman zorlu olan görevlerini hamiyetle ve sağduyuyla yerine getirdi. Majestelerinin Beyrut'taki başkonsolosu olan Sayın Cumberbatch'a, İzmir'de geçici olarak vekalet eden İngiliz başkonsolosu Sayın Heathcote Smith'e ve Çanakkale Boğazı'nda konsolos yardımcısı olan Sayın Palmer'a sağladıkları değerli bilgiler için özellikle minnettarım. Majestelerinin Elçiliğinin ilk vekil Mütercim Tercümanı olan Sayın Ryan'ın sunduğu hizmetlere özellikle dikkatinizi çekmek isterim. Becerisi, Türkiye konusundaki bilgisi, sağlam muhakemesi ve yorulmak bilmeyen gayreti bana paha biçilmez derecede yardım sağladı; bu yüzden sizin de salık vermenizi hak ediyor.

Hürmet ve şükranlarımı sunarım,

LOUIS MALLET

EK 2: SIR LOUIS MALLET'İN Yazmış olduğu Raporun orjinali

DESPATCH FROM HIS MAJESTY'S AMBASSADOR AT CONSTANTINOPLE SUMMARISING EVENTS LEADING UP TO RUPTURE OF RELATIONS WITH TURKEY, AND REPLY THERETO.

Presented to both Houses of Parliament by Oommand of His Majesty. December 1914.

London, November 20, 1914.

Sir,

I HAVE the honour to report on the circumstances which preceded and accompanied my departure from Oonstantinople on the 1st November.On my return to my post on the 16th August, a fortnight after the outbreak of the European war, the situation was already such as to give ground for the apprehension that Turkey would be driven by Germany sooner or later to take part in it as her ally. The Ottoman arm)T, under the supreme command of Enver Pasha, who waF> entirely in German hands, had been mobilised, and although the Government had declared their intention of preserving their neutrality, they had taken no proper steps to ensure its maintenance. They had, on the contrary, jeopardised their ability to do so by the admission of the German warships "Goeben" and "Breslau" into the Dardanelles on the loth August. Events have confirmed what I and my French and Russian colleagues constantly iinpressed upon the Grand Vizier and other Ministers at the time, that so long as the German admiral and crews remained on board the German warships, the German Government were masters of the situation, and were in a position to force the hand of the Turkish Government if at any given moment it suited them to do so.*So* far as the Grand Vizier was concerned, the warning fell upon deaf ears, and it was at no time possible to persuade his Highness to admit that he would not be able to control developments to which he was himself opposed and which had not the approval of the whole Government. It is quite-possible that he was sincere in this conviction, but he was fully alive to the precarious nature of his own position and to the fact that any real attempt on his part to run counter to the policy of Enver Pasha and the military authorities would have meant his elimination. This event would have brought matters to a head at once, which would have been contrary to the policy of the allied Powers of postponing for as long as possible, if they were unable to avert altogether, the intervention of Turkey in the war, with the vast and complicated issues involved in the raising of the Eastern question, so that my role and that of my French and Russian colleagues, with whom I acted in complete accord throughout, was necessarily restricted to one of remonstrance and to an endeavour to expose and defeat the German intrigues.

In pursuance of a long-prepared policy, the greatest pressure was at once exercised by Germany to force Turkey into hostilities. German success in the European war was said to be

assured. The perpetual menace to Turkey from Russia might, it was suggested, be averted by a timely alliance with Germany and Austria. Egypt might be recovered for the Empire. India and other Moslem countries represented as groaning under Ohristian rule might be kindled into a flame of infinite possibilities for the Oaliphate of Oonstantinople. Turkey would emerge from the war the one great Power of the East, even as Germany would be the one great Power of the West. Such was the substance of German misrepresentations. It is a matter of consent that Enver Pasha, dominated by a quasi-Napoleoriic ideal, by political Pan- Islamism, and by a conviction of the superiority of the German arms, was from the first a strong partisan of the German alliance. How far his several colleagues and other qirecting spirits outside the Ministry entered into his views is to some extent a matter of speculation; but it may be taken as certain that the Sultan, the Heir Apparent, the Grand Vizier, Djavid Bey, a majority of the Ministry. and a considerable section of the Committee of Union and Progress were opposed to so desperate an adventure as war with the allies. At what moment Talaat Bey, the most powerful civilian in the Cabinet and the most conspicuous of the Oommittee leaders, finally threw in his lot with the war party cannot be ascertained preci:::;ely. His sympathies were undoubtedly with them from the beginning, but the part which he actually played in the earlier stages is shrouded in mystery. I have reason to think that for some time he may have thought it possible, by steering a middle course, to postpone a decision until it was clearer what would be the result of the European war; and he may well have been anxious to gain time and to secure in exchange for Turkey's adhesion to the German cause something more solid than promises. These were tendered, indeed, on a lavish scale, but I am not aware that they were given in aform which could be considered binding. It is certain in any case that Talaat Bey's hesitations were overcome, and that he had definitely joined the conspiracy to bring about war this autumn some three weeks before the crisis was precipitated.

Whatever the viewf: of individual Ministers or others may have been, the Turkish Government made no effort to emancipate themselves from German influence or to stem the tide of its progress. The material hold established by the introduction of the two German ships was on the contrary allowed to be strengthened. Not only did these ships remain under effective German control, but a strong German element was imported into the remainder of the fleet, even before the British naval mission, which had been reduced to impotence by order of the Minister of Marine, had been recalled by His Majesty's Government. Large numbers of Germans were imported from Germany as unostentatiously as possible, to be employed in the forts of the Dardanelles and Bosphorus and at other crucial points. Numerous German merchant ver:;sels, of which the most important were the "Corcovado" and the "General," served as bases of communication and as auxiliaries to what had become, in effect, a German Black Sea Fleet. Secret communications with the German General Staff were established at the outbreak of the war by means of the wireless apparatus of the" Corcovado," which was anchored opposite the German Embassy at Therapia, and which was continuously used for this among other purposes throughout the whole period under review, in spite of my urgent representations and those of my French and Russian colleagues. Other German ships played with the Turkish flag as they pleased, in order to facilitate their voyages

or cloak their real character while in port, and a department was constituted at the German Embassy for the purpose of requisitioning supplies for the use of the German Government and their ships. All these things were tolerated hy a complaisant Turkish Government, who appeared to be indifferent to the incessant encroachments on their sovereignty if not to welcome them.

On land, the officers of the German military mission displayed a ubiquitous activity. Their supremacy at the Ministry of War, combined with the close co-operation which existed between them and the Militarist party, made it easy to forti(y an already Rtrong position. Acting in conjunction with other less accredited agents of their own nationality, they were the main organisers of those military preparations in Syria which so directly menaced Egypt, and which became a serious source of preoccupation and a constant theme of my remonstrances.

The evidence of these preparatiolls became daily more convincing. Emissaries of Enver Pasha were present on the frontier, bribing and organising the Bedouins. Warlike stores were despatched south, and battalions of regular troops were posted at Rafah, whilst the Syrian and Mosul army corps were held in readiness to move south at short notice. The Syrian towns were full of German officers, who were provided with large sums of money for suborning the local chiefs. As an illustration of the thoroughness of the German preparations, I was credibly informed that orders were given to obtain estimates for the making of Indian military costumes at Aleppo in order to simulate the appearance of British Indian troops. Under directions from the Central Government the civil authorities of the Syrian coast towns removed all their archives and ready money to the interior, and Moslem families were warned to leave to avoid the consequences of bombardment by the British fleet. The Khedive himself was a party to the conspiracy, and arrangements -yvere actually made with the German Embassy for his presence with a military expedition across the frontier. However difficult it would have been for the Ottoman Government to regain their control over the armed forces of the State after the arrival of the "Goeben" and " Breslau," the insidious campaign carried on with their encouragement by means of the press, the preachers in the mosgues, and the pamphleteers, is evidence that its most powerful members were in sympathy with the anti-British movement. I bad, indeed, actual proof of the inspiration by Talaat Bey and Djemal Pasha of articles directed against Great Britain. Every agency which could be used to stimulate public opinion in favour of Germany and to inflame it against the allies was set at work witb the connivance, and often with the'co-operation, of the Turkish autborities. All the Turkish newspapers in Constantinople became German organs; they glorified every real or imaginary success of Germany or Austria; they minimised everything favourable to the allies. enclosures in an earlier despatch will have shown to what depths of scurrility some of the more corrupt and unbridled of them descended in their onslaughts on Great Britain, and how unequally the censors of the press held the balance when exercising their practically unlimited powers. The provincial papers were no less enthusiastically pro-German; the semi-official telegraphic agency, which is practically worked by the Ministry of the Interior, was placed at the disposal of German propaganda. Through these agencies unlimited use was made of Turkey's one eoncrete ano. substantial grievance against Great Britain as distinguished from other European Powers, that is, the detention of the "Sultan Osman" and the "Reshadie" at the beginning of the European war.

Other grievances, older and less substantial, were raked out of the past; and the indictment of Great Britain and her allies was completed by a series of inventions and distortions of the truth designed to represent them as the enemy, not merely of Turkey, but of the whole of Islam. Attacks of the latter kind became especially frequent in the latter half of October, and were undoubtedly directly inspired by Germany. My urgent representations to the Grand Vizier and to Talaat Bey, both verbal and written, had hardly even a temporary effect in checking this campaign.

It seem strange that, thus equipped and thus abetted, those who sought to involve Turkey in the E'J.ropean war failed so long to achieve their object. The reasons were manifold. As I have already indicated, the party which stood for neutrality contained men who, lacking though they were in any material means of enforcing their views, could not easily be ignored. By whatever various routes they may have been arrived at, the ideas of these men coincided with a body of less sophisticated and bardly articulate opinion whicb, however wounded hy England's action in preventing delivery of the "Sultan Osman" and the "Reshadie," could still not reconcile itself to a war with England and France. In my despatch of the 22nd September I had the honour to report how frankly and how emphatically the Sultan himself voiced this feeling in conversation with me. There can be little doubt that the Grand Vizier exercised what influence he had in favour of neutrality. Djavid Bey, the Minister of Finance, whose influence in favour of neutrality was of weight as representing the Jewish element, ano. whose arguments in favour of peace were supported by the fact that Turkey was already absolutely bankrupt, and not in a position to embark upon war with the allies, became towards the end so formidable an obstacle to the fulfilment of the German plan that instructions were sent from Berlin to force his resignation.

Again, seriously convinced as most prominent Turks appear to have been of the ultimate success of Germany, their confidence could not but be a little dashed by the actual course of events in the two main theatres of war; and the more thoughtful realised that even in the event of Germany being victorious, the fact of Turkey having fought by her side would not necessarily ensure any advantage to the Ottoman Empire. As for the Germans themselves, it was true, as I have said, that they could at any moment force Turkey to march with them, but to do so before every means of suasion had proved useless would obviously not have been politic. It was clearly only in the last resort that the Monarch whom Pan-Islamic pro-Germans acclaimed as the hope of Islam, and whom the devout in some places had been taught to regard as hardly distinguishable from a true believer, would run the risk of scandalising the Moslem world, whom he hoped to set ablaze to the undoing of England, Russia, and France, by using the guns of the" Goeben " to the hands of the Sultan":"Caliph. But the factor which more than any other delayed the realisation of the German plans, and which enabled me and my French and Russian colleagues to protract the crisis until they could only be realised in such a way as to open.the eyes of the Moslem world to the real nature of the conspiracy, was the inherent tendency of Turkish statesmen to procrastinate, in the hope that by playing off one side against the other they might gain more in the long run.

However slender the chances in our favour, it was obviously my duty, in conjunction with my French and Russian colleagues, to support and encourage by all possible means those forces which were obscurely striving for the preservation of peace. If this policy necessarily involved the

acceptance of acts on the part of the Ottoman Government which, in ordinary circumstances, would have called for more than remonstrance and the reservation of our rights, and which it would have been easy to make the occasion of a rupture of relations, the patience displayed by tbe allies was justified by the results achieved.

Although unsuccessful in averting war, two objects of main importance were gained by delaying its commencement. On the one hand, the allied Powers are now in a position to deal with the problem with a freer hand, and, 011 the other, Germany has been forced to show her cards and to act independently of a majority of the Turkish Cabinet. Under the stress of events in the main theatre of the war, and owing to the vital necessity of providing a diversion in the Near East, Germany was constrained to intensify still further their pressure on the Turks. During the first three weeks of October their pressure took yet another form, and a new weight was cast into the scale by the importation into Constantinople, with every circumstance of secrecy, of large quantities of bullion consigned to the German Ambassador and delivered under military guard at the Deutsche Bank. The total amount was estimated at some 4,OOO,000l. This sum was far more than was neceseary for the maintenance of the Germa.n military and naval establishments, and I have every reason to believe that a definitE: arrangement was arrived at between the Germans and a group of Ministers, including Enver Pasha, Talaa{ Bey, and Djemal Pasha, that Turkey should declare war as soon as the financial provision should have attained a stated figure. My information establishes the fact that a clilllax was reached about the middle of the third week in October, when it had been decided to confront the Grand Vizier with the alternative of complicity or resignation, and that only the Russian successes on the Vistula, or some other more obscure cause, prevented this plan from being carried out.

Whatever the exact history of the first three weeks of October, it is certain that on or about the 26th of that month the German conspirators realised that the pace must bE' forced by still more drastic measures than they had yet used, and that any further attempts to 'win over the Grand Vizier and the Turkish Government as a whole to their ideas and to induce them to declare war would be useless. On that afternoon an important meeting of Committee leaders was held, at which Enver Pasha was present, but which only decided to send Halil Bey, the President of the Chamber, on a mission to Berlin. In the circles in which this decision became known it was regarded as a partial triumph for the Peace part.y, and as a fresh :l,ttempt to gain time for the sake either of mere procrastination or of securing more concrete offers from Germany. Be that as it may, Halil Bey never left on his mission, and it is believed that its abandonment was due to a more than usually blunt hint from the German repre- sentative in Constantinople. Whilst Constantinople generally was comforting itself with the reflection that nothing could well happen until after the four days' Bairam festival, beginning on the 30th October, two events of capital importance occurred.

On the morning of the 29th I received intelligence from-.Egypt of the incursion into the Sinai peninsula of an armed body of 2,000 Bedouins, who had occupied the wells of Magdaba, and whose objective was an attack upon the Suez Canal. On learning this news I at once proceeded to the Yali of the Grand Vizier, to acquaint him of the serious consequences which must ensue

if the expedition were not at once recalled. His Highness received the intelligence with every appearance of surprise. He emphati- ca,lly disclaimed all knowledge of it, and gave me the most solemn assurance that if the facts were as stated he would at once issue orders for the withdrawal of the invading party. He assured me once more that nothing was further from the intention of the Government than war with Great Britain. It was unthinkable, he said, that an expedition of this kind could have been organised by any member of the Government; and he felt certain that if any"thing of the kind had occurred, it could only have been a raid by irresponsible Bedouins. I told his Highness that I feared that he deceived him- self. I reminded him of the various occasions on which he had given me similar assnrances, und of the negative results of the· instructions which he had given on previous {)ccasions. I warned him of the disastrous consequences to the Ottoman Empire of a crisis which could not now be long postponed unless he and the friends of peace were prepared to take some serious stand against the conspiracy of which I was fully cognisant, to involve it irretrievably in the general war. On this, as on every occasion of my inverviews with the Grand Vizier, I was impressed with his inability to realise the facts {)r to disabuse himself of the conviction, in spite of his many unfortunate experiences, that he would be able, in a really serious crisis, to exert his authority with effect.

The second event of capital importance was the attack on Odessa and other Russian ports in the Black Sea on the morning of the same day, the 29th October. It is 110W certain that the actual orders for these attacks were given by the German admiral on the (wening of the 27th October, but it was not until after they had actually taken place, that is, on the afternoon of the 29th October, when news of the raid on Odessa was telegraphed to me direct by Mr. Consul-General Roberts, that my Russian and French colleagues and myself realised that the die had actually been cast and the crisis that we had so long fea.red and striven to avert had occurred. Imme- diatelyon receiving the news M. Bompard and I called on M. de Giers and decided to ask for authority from our respective Governments to confront the Porte with the alter'native of rupture or dismissal of the German naval and military missions. On the morning of the 30th, however, I learnt from my Russian colleague that he had received instructions from his Government immediately to ask for his passports. He had written to the Grand Vizier to ask for an interview, which his Highness had begged him to postpone until the following day owing to indisposition. The instructions of my Russian colleague being in a categorical form, he had therefore been constrained to address a note to the Grand Vizier demanding his passports; and I and my French colleague, acting on the instructions with which the Ambassadors of the allied Powers had at my suggestion already been furnished to leave Constantinople simultaneously, should . anyone of them be compelled to ask for his passports, owing either to a Turkish declaration of war or to some intolerable act of hostility, decided without further to write to the Grand Vizier and ask in oUl' turn for interviews to enahle us to carry out these instructions. In view of his Highness's indisposition we had not expected to be received that day, but a few hours later the Grand Vizier sent us word that he would, nevertheless, be glad to see us, and the excuse which he had made earlier in the day he received the Russian Ambassador also in the course of the after- noon. My interview with the Grand Vizier partly coincided with that of M. de Giers, and preceded that of M. Bompard.

It was of a painful description. His Highness convinced me of his sincerity in disclaiming all knowledge of or participation in the events which had led to the rupture, and entreated me to believe that the situation was even now not irretrievable. I replied that the time had passed for assurances. The crisis which I had predicted to his Highness at almost every interview which I had had with him since my return had actually" occurred, and unless some adequate satisfaction were immediately given by the dismissal of the German missions, which could alone prevent the recurrence of attempts upon Egyptian territory and attacks on Russia, war with the allies was inevitable. My Russian colleague had already demanded his passports, and I must, in pursuance of the instructions I had received, follow the same course. The Grand Vizier again protested that even now he could undo what the War party had done without his knowledge or consent. In reply to the doubt which I expressed as to the means at his disposal, he said that he had on his side moral forces which could not but triumph, and that he meant to fight on to the end. He did not, indeed, hint at a possibility of immediately dismissing the German mission, but he informed me that there was to be a meeting of the Council at his house that evening, when he would call upon his colleagues to support him in his determination to avert war with the allied Powers.

The Council was duly held, and, as he had predicted, the majority of the Ministers supported the Grand Vizier, who made a strong appeal in favour of peace, and was seconded by Djavid Bey. But the powerlessness of the Sultan's Ministers to do more than vote in the Council Chamber' was evident. The questiOD of dismissing the German naval officers was discussed, but no decision to do so was taken, and no Minister ventured even to propose the expulsion of the military mission. In the interval the War party had sealed their resolution to go forward, by publishing a communique in which it was stated that the first acts of hostility in the Black Sea had come from the Russian side. Untrue and grotesque as it was, this invention succeeded in deceiving many of the public. It is not possible to establish by proof which of the Ministers had pre-knowledge of the German admiral's *coup,* but it may be regarded ag....gertain that Enver Pasha was aware of it, and highly probable that Talaat Bey was also an accomplice.

The story of a Russian provocation was plainly an afterthought, and if the official report of the Russian Government were not sufficient to disprove it, I could produce independent evidence to show that the orders to begin hostilities were given at the mouth of the Bosphorus on the evening of the 27th October, as the result of a conspiracy hatched between the German representatives in Constantinople and a small and unscrupulous Turkish faction. My Russian colleague left Constantinople without incident on the evening of the 31st October. My own departure was eventually arranged for the following evening, when I left for Dedeagatch, accompanied by my staff of sixty officials and their families, the British advisers in the service of the Turkish Government and some other British. subjects also travelled with me. My French colleague and his staff left by the same train.

Owing to the wanton refusal of the military authorities at the last moment to allow the departure of a great number of British and French subjects who were to have left by an earlier train than that which had been placed at my disposal, the station was for some hours the scene of indescribable confusion and turmoil. My protests and those of the French Ambassador were

disregarded, and after protracted discussion, we agreed to leave ma.tters in the hands of the United States Ambassador, who 'uiJdertook to use all his influence to procure the departure of our fellow subjects on the following day. T h e " sous-chef de protocole " of the Sublime Porte and the" chef de cabinet particulier" of the Ministry of Foreign Affairs were sent to bid farewell to M. Bompard and myself at the railway station, and two Secretaries .of the Political Department of the Ministry accompanied us to the frontier.

It would be impossible to exaggerate the assistance which I have received from Mr. Morgenthau, the United States Ambassador. During the last two days especially the difficulties arising out of the abnormality of the situation would have been immeasurably greater had it not been for his invaluable help and his untiring efforts on behalf of myself and my staff. We are indebted not only to Mr. Morgenthau himself: but to every member of the United States Embassy.. it is entirely owing to their exertions that the British and French subjects who were detained at the station on the night of my departure were allowed to leave on the following evening. Before concluding this despatch I desire also to place on record my sense of the cheerful courage displayed by the British community in Constantinople, as well as in other towns, during the whole of this trying period. A large proportion of them have suffered severely in their business from the instability of the situation in Turkey. Many have suffered heavily and more directly by the military requisitions which from the beginning of August were carried out in all inconceivably arbitrary manner. By the suppressi9n of the Capitulations all saw themselves deprived at a moment's notice of the secular privileges which had hitherto secured the persons and the property of foreigners against caprice and injustice. But they have one and all faced these adversities with a reasonable and manly fortitude.

Shortly after my return to my post, I recommended those British subjects who applied to me for advice to send home, when opportunity offered, those members of their families who had no particular reason to stay in the country. A certain number left during the autumn, and many have left since. Those who have chosen to stay, or who have not been in a position to leave, remain under the protection .of the United States Ambassador. As regards the British community at Bagdad, I instructed the acting British consul-general at Bagdad, early in October, to charter a steamer for the conveyance to the coast of any British subjects who might wish to leave. A large number of British and British-Indian subjects availed themselves of this opportunity. I cannot conclude this report without calling your attention to the zeal shown by the junior members of my staff, including Mr. Ovey, Lord Gerald Wellesley, Mr. Charles Lister, Mr. Thomas, Mr. Wilson, Mr.Astell, and by Mr. Fuller, Archivist to His Majesty's Embassy, in the performance of their duties in the Chancery, as well as to the able and conscientious wOl'k of the members of the Dragomanate and consulate-general. The Chancery was greatly assisted by the voluntary help kindly offered to them by Judge Cator, the Rev. Canon Whitehouse, Chaplain to His Majesty's Embassy, and by Dr. Clemow, Physician to His Majesty's Embassy, as well as by Mr. Commercial Attache. I need not do more than refer to the work of Lieutenant-Colonel Cunliffe Owen, Military Attache to His Majesty's Embassy, whose information respecting the military preparations was often obtained with considerable difficulty. I should like to place on record my high appreciation

of the conduct of His Majesty's consular officers throughout the Ottoman Empire during the whole period of the crisis. They one and all performed their often difficult duties with zeal and discretion. I was especially indebted to Mr. Cumberbatch, His Majesty's consul- general at Beirut, Mr. Heathcote Smith, acting British consul-general at Smyrna, and to Mr. Palmer, vice-consul at the Dardanelles, for the valuable information which they supplied.

I would wish to bring to your particular notice the services rendered by Mr. Ryan, Acting First Dragoman of His Majesty's Embassy. His ability, knowledge of Turkey, sound judgment and untiring industry, were of invaluable assistance to me, and are deserving of your special commendation.

LOUIS MALLET

EK 3: SIR LOUIS MALLET

